

**ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ
В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ****SETTLEMENT OF A DISPUTE INVOLVING A JUDGE
IN A COMMERCIAL PROCEEDING**

**Ментух Н.Ф., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
юридичного факультету**

Тернопільський національний економічний університет

Созанська Т.І., магістр юридичного факультету
Тернопільський національний економічний університет

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних новел господарського процесу – врегулювання спору за участю судді. Даний спосіб врегулювання спорів потребує наукового дослідження теоретичних аспектів з метою його правильного та однакового застосування на практиці.

Досліджено особливості розвитку та застосування такого альтернативного способу вирішення спору, як врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві.

Часто процедуру врегулювання спору за участі судді та процедуру медіації ототожнюють, розглядаючи першу процедуру як різновид медіації або ж трактуючи її як присудову медіацію. Здійснено розмежування медіації та врегулювання спору за участі судді як різних способів альтернативного вирішення спорів, зокрема й за ознакою суб'єктного складу. Запропоновано розглядати інститут врегулювання спору за участі судді як нову гібридну примирювальну процедуру.

Досліджено позитивні моменти запровадженої системи врегулювання спору, якими є доступність для сторін, економічність та відсутність додаткових витрат на проведення процедури врегулювання спору, оскільки вартість покривається коштом судових витрат. Досліджено також відсутність ризиків, пов'язаних з позовною давністю, поверненням п'ятдесяти відсотків судового збору у разі врегулювання спору та дискусійні аспекти (виконання функції медіатора головуючим суддею у зв'язку з завантаженістю останнього та ризиком якісного виконання ролі посередника без шкоди для основних професійних обов'язків). Досліджено законодавчо встановлені строки проведення процедури врегулювання, що не можуть перевищувати тридцять днів з дня постановлення ухвали про проведення врегулювання та можливість зловживання учасниками своїми процесуальними правами.

Процедура врегулювання спору за участі судді є новелою у господарському процесі, проте вона є самостійним альтернативним способом врегулювання спорів, який потребує подальшого наукового дослідження та вдосконалення аспектів практичної реалізації.

Ключові слова: альтернативні способи, врегулювання спору, господарське судочинство, медіація.

The article is devoted to the coverage of one of the current stories in the economic process - the settlement of a dispute with the participation of a judge. This method of dispute resolution requires the scientific study of theoretical aspects in order to properly and uniformly apply it in practice.

The peculiarities of the development and application of such an alternative method of dispute resolution as the settlement of a dispute involving a judge in a commercial proceeding are investigated.

Often, the dispute settlement procedure with the participation of a judge and the mediation procedure is identified, considering the former as a form of mediation or treating it as a mediation. A distinction has been made between mediation and dispute settlement with the participation of a judge as different ways of alternative dispute resolution, in particular on the basis of subject composition, and it is proposed to consider the institution of dispute settlement with the participation of a judge as a new hybrid conciliation procedure.

Positive aspects of the introduced dispute settlement system were investigated, such as availability for the parties, economy and no additional costs for conducting the dispute settlement procedure, since the cost is covered by legal costs, no risk related to the limitation period, return of fifty percent of court in the case of dispute settlement, and discussion aspects (fulfillment of the function of mediator by the presiding judge in connection with the workload of the latter and the risk of quality fulfillment of the role of mediator without prejudice to basic professional duties), the statutory terms of the settlement procedure, which may not exceed thirty days from the date of the resolution on the settlement and the possibility of abuse of procedural rights by the participants, are statutory.

The procedure of dispute settlement with the participation of a judge is a novelty in the economic process, but it is an independent alternative method of dispute settlement, which nevertheless requires further scientific research and improvement of aspects of practical implementation.

Key words: alternative ways, dispute settlement, economic litigation, mediation.

Постановка проблеми. Альтернативні способи вирішення спорів дедалі більше набувають актуальності і поширення в Україні, стають альтернативою судам у звичному розумінні через ефективність перших у вичерпанні конфліктів та відновленні відносин між конкуруючими сторонами. На жаль, сьогодні в Україні пріоритетним є врегулювання спору через претензії, позови, звинувачення, тому основним завданням державної політики має бути сприяння встановленню миру та злагоди між громадянами через впровадження вирішення конфліктів мирним шляхом та використання альтернативних засобів врегулювання спорів на загальнодержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті були використані праці таких вчених: І. Бутирської, О. Можайкіної, Є. Левицького, Е.М. Рунессон, М.-Л. Гі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Варто відзначити, що, попри наявність розробок з даної проблеми, низка питань залишається не дослідженою

вченими і потребує ґрунтовного визначення та узагальнення. Тому дана стаття присвячується вирішенню такої проблеми, як особливості врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку та застосування такого альтернативного способу вирішення спору, як врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процедура досудового вирішення спорів за участі судді запозичена із Каліфорнії (США). У 1982 році були розроблені та впроваджені практичні рекомендації щодо тимчасового застосування даного методу, а вже з 1989 року розпочато постійне і повноцінне застосування даної процедури для врегулювання сімейних спорів.

Часто процедуру врегулювання спору за участі судді та процедуру медіації ототожнюють, однак ми вважаємо, що перший формат є більш перспективним та дієвим саме

для господарських спорів. Суддя як координатор є особою з правничою освітою, юристом-практиком, який усвідомлює всі юридичні аспекти спору та наслідки будь-якої процесуальної дії, може роз'яснити сторонам перспективи розгляду справи в порядку судового провадження та через процедуру досудового врегулювання.

І. Бутирська, досліджуючи зазначений вище інститут процесуального законодавства, говорить, що нове процесуальне законодавство суттєво змінило зазначені процесуальні кодекси, уніфікувавши їх та запровадивши багато нових, раніше не знайомих національній правовій системі, норм та інститутів [1, с. 79].

Нова редакція Господарського процесуального кодексу України передбачає чимало новел у процесі вирішення господарських спорів, серед яких і запровадження нового примирювального інституту – інституту врегулювання спору за участю судді [2].

Врегулювання спору з участю судді іноді відносять до однієї з моделей медіації. Такого висновку, наприклад, доходить О. Можайкіна. Так, авторка зазначає, що врегулювання спору за участю судді необхідно розглядати як один із видів медіації [4, с. 180].

Аналіз дослідження Н.М. Грень дозволяє дійти висновку, що авторка вважає врегулювання спору за участю судді присудовою медіацією. За її словами, присудова медіація є самостійною моделлю медіації, яка інтегрована в судову систему країни. На основі проведених досліджень авторка визначає, що залежно від ролі судді в процедурі медіації можна зустріти декілька підходів до розуміння присудової медіації. Відповідно до першого підходу суддя безпосередньо повинен проводити процедуру посередництва за умов, передбачених національним процесуальним законодавством. За словами Н.М. Грень, прихильники іншого підходу до присудової медіації відносять процедури, які проводять відповідно до рекомендацій чи постанов судді після прийняття до свого провадження відповідної справи, а також обов'язковий досудовий порядок, зумовлений приписами закону [3, с. 85].

Цікавим є твердження Л.Д. Романадзе, яка не вважає врегулювання спору за участю судді медіацією. На її думку, це самостійна процедура, яка не має нічого спільного із класичною фасилітаційною моделлю медіації, що понад 20 років поширюється в Україні. Вчена вважає, що більш слушним для медіаторів буде розглядати інститут врегулювання спору за участю судді просто як нову в українській практиці гібридну примирювальну процедуру, що не є медіацією [7].

Ерік М. Рунессон та Марі-Лоранс Гі, характеризуючи суб'єктний склад процедури медіації, визначають, що медіація – це гнучкий механізм, який дозволяє сторонам контролювати як процес, так і результат суперечки. Сторони є власниками спору і самостійно виробляють варіант його врегулювання [5, с. 33]. Із цим твердженням необхідно погодитися, оскільки єдиними та безперечними особами, які приймають рішення в спорі, переданому на медіацію, є самі сторони, а медіатор є ніби диригентом, тобто спрямовує процедуру діалогу, але не керує нею.

Що стосується вирішення спору за участю судді, то учасниками даної процедури є сторони у судовій справі та суддя. У цьому разі окрему увагу необхідно приділити саме судді як учаснику переговорів. Деякі адвокати, визначаючи перспективи впровадження інституту вирішення спору за участю судді на прикладі господарських справ, зазначають таке: «Видається, що запропонована законодавцем можливість врегулювання спору за участю судді є більш виправданою моделлю вирішення господарського спору, ніж медіація. Оскільки процес врегулювання спору координує саме суддя, який є юристом за освітою, розуміє всі юридичні аспекти спору та припускає, як саме може закінчитися розгляд конкретної справи у порядку судового провадження, він може роз'яснити сторонам процесуальні

перспективи справи, в тому числі і з посиланням та установлену судову практику в аналогічних справах» [6, с. 45].

Таким чином, можна зазначити, що медіація є неформальним методом розв'язання спорів, який ґрунтується на засаді довіри й у якому нейтральна та безстороння третя особа допомагає сторонам у взаємній комунікації, визначенні інтересів та основних дискусійних і спірних питань, а також у знаходженні спільного і взаємоприйнятого рішення на основі порозуміння. Врегулювання спору за участю судді – це спосіб вирішення справи, яка перебуває на вирішенні в суді (у якій відкрито провадження) за участю судді-доповідача, який ґрунтується на принципах добровільності та конфіденційності і націлений на мирне врегулювання справи між сторонами.

Вважаємо, що варто виділити як переваги, так і недоліки обраної законодавцем моделі врегулювання спору на стадії розгляду справи судом з огляду на реальний стан речей у судовій системі.

Так, зокрема, очевидними перевагами запровадженої процедури врегулювання спору можна назвати такі:

1) доступність для сторін. Так, вказана процедура є елементом судового розгляду справи, додатковим етапом для сторін. Механізм застосування дає змогу досить комфортно з психологічного погляду робити м'який перехід від судового розгляду до процедури врегулювання спору за участю судді, а в разі потреби – повернутися до розгляду справи по суті в загальному порядку;

2) відсутність додаткових грошових витрат для провадження зазначеної процедури (вартість покривається за рахунок судових витрат);

3) відсутність ризиків, пов'язаних із позовною давністю, у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подання позову до суду;

4) існування додаткових стимулів у вигляді повернення 50% судового збору у разі врегулювання спору (у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем).

Також окремо необхідно виділити дискусійні моменти, що заслуговують особливої уваги.

По-перше, за новим процесуальним законодавством основну роль медіатора відведено судді-доповідачу, у провадженні якого перебуває справа. Водночас в європейських країнах, де альтернативна процедура врегулювання спору також була інтегрована до судового процесу, попри очевидний її успіх, така модель врегулювання спорів стикнулася з певною критикою, що стосується виконання суддями функцій, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

На нашу думку, врегулювання спору головною суддею у справі є дискусійним питанням, оскільки містить як переваги, так і недоліки. До перших варто віднести те, що суддя є безпосередньо зацікавленим у належному вирішенні спору з метою економії власного робочого часу та підвищення якісних показників роботи. Складність вбачаємо у проблемі завантаженості суддів та ризику якісно виконувати роль посередника без шкоди для основних професійних обов'язків. З огляду на досвід зарубіжних країн і пілотні проекти в Україні однією з умов ефективного провадження процедури врегулювання спору за участю судді є обов'язкове проходження суддями спеціального навчання, що дає їм змогу здійснювати професійний підхід до врегулювання конфліктів. Проте запроваджена чинним процесуальним кодексом модель врегулювання спору за участю судді не передбачає такої вимоги до суддів. Проходження такого навчання, на наше переконання, було б додатковою гарантією і запорукою успішного проведення процедури врегулювання спору та становлення цього інституту як альтернативи вирішення справи по суті. Вказані питання досі залишаються відкритими.

Другим дискусійним моментом, як ми вважаємо, є встановлені у законодавстві строки проведення процедури

врегулювання, яка не може перевищувати тридцять днів з дня постановлення ухвали про проведення врегулювання. Процедура примирення не може бути ефективною та сприяти належному врегулюванню спору у разі її часового обмеження. Навряд можна розраховувати на врегулювання складних конфліктних ситуацій, які тривають роками та перебувають поза межами окремого судового провадження, протягом такого обмеженого проміжку часу. Обмеженість у часі та ресурсах може стати підставою для формального підходу при виконанні суддями функції з врегулювання спору, що не сприятиме врегулюванню спору та не відповідатиме завданням, які першочергово заклалися при запровадженні зазначеного інституту.

По-третє, слід враховувати, що існують ризики зловживання цією процедурою. Зокрема, вказана процедура може бути використана стороною (сторонами) з метою заміни судді в разі відсутності підстав для його відводу.

Попри всі як позитивні, так і негативні моменти запроваджені судової медіації, очевидним є те, що успішність та ефективність інституту врегулювання спору за участю судді визначається не тільки його формальним врегулюванням, а й тими зовнішніми умовами, в яких цей інститут застосовуватиметься, зокрема ресурсами та якістю судової системи, ставленням до вказаного інституту суддів і кінцевих споживачів, загальною культурою вирішення спорів, правовою культурою населення, економічною ситуацією в країні та багатьма іншими факторами.

Висновки. Отже, процедура врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві є новою для національної правової системи. Однак ця процедура є не медіацією, а самостійним інститутом господарського процесуального права, спрямованим на мирне врегулювання спору між сторонами судової справи за участю судді, на розгляд якого передано дану справу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутирська І. Врегулювання спору за участю судді: перспективи запровадження у Господарський процесуальний кодекс. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 79–83.
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 03.10. 2017 № 2147-VIII. *ВВР України*. 2017. № 48. Ст. 436.
3. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» ; Нац. ун-т «Львів політехніка». Львів, 2016. 250 с.
4. Можайкіна О. Правовий аналіз врегулювання спору за участю судді. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 174–180.
5. Е.М. Рунессон, М-Л. Гі. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління. *Всесвітній форум з питань корпоративного управління*. 2017. С. 33.
6. Левіцький Є. Медіація vs Врегулювання господарського спору за участю судді. *Юридична газета*. 2017. № 27–28 (577–578). С. 44–45.
7. Романадзе Л.Д. Сдерживающие недостатки: какие пробелы в проектах новых ХПК, ГПК и КАС будут мешать примирению сторон судьей или медиатором. URL: http://zib.com.ua/ru/print/128584-kakie_probely_v_proektah_novih_hpk_gpk_i_kas_budut_meshat_pr.html.